

АЛЕКСАНДРИЯ: ГРАДЪТ КАТО УМАЛЕН МОДЕЛ НА СВЕТА или за отзвук от творчеството на К. Кавафис

Здравка Михайлова

Тази година се изпълват 150 години от рождението и 80 от смъртта на гръцкия поет Константинос Кавафис. Министерството на културата на Гърция обяви 2013 за година, посветена на Александрица, а Фондация „Онасис“, където се съхранява неговият архив, подготвя различни прояви в негова чест. К. Кавафис е роден в Александрия (Египет), на 29 април 1863 г., където прекарва по-голямата част от живота си и умира на рождената си дата през 1933 г. Приживе публикува стихове само в списания и подшити листове, които раздава на приятели. През 1935 г. в Атина се появява първото издание на 154-те негови стихотворения, известни като „Канонът“. Мнозина от съвременните му гръцки поети се отнасят пренебрежително към творчеството му, защото е хомосексуалист, но английските му събрата по перо като У. Х. Одън и Е. М. Форстър, му отдават заслуженото, популяризирайки го най-напред в англосаксонския свят. Следва признанието му в Гърция и многобройни издания на различни езици, донесли му световна слава.

Във всекидневния си живот Кавафис е бил държавен чиновник в службата по напояване на Египет. В статията си „Кавафис като поет и труженик“ в литературна притурка на вестник „Елефтеротипия“¹ поетът Стратис Пасхалис пише за привидното разминаване между невзрачност и творчество с висок интелектуален и емоционален заряд: „Избрал рутината и обезпечеността, той не е искал да се издържа с писане. Да съчетава литературата с препитанието. Изживявал е две съвършено различни независими състояния. Тоест, бил е чист литератор, който си е вадел прехраната, подредена и прозаична, от нещо съвършено несвързано с творчеството му. Въпреки това, е избрал занимание неутрално и механично, така че да няма твърде различимо, твърде характерно социално лице, както ако

---

¹ Елефтеротипия, „Е“, 28 май 2005 г.

например е бил адвокат, лекар или преподавател. Нещо, което не само би го потискало с обременяващи отговорности, но би и променило типажа на аристократ-естет, какъвто е искал да откроява за себе си. Невзрачната му чиновническа длъжност, безцветна, без особен блясък, е предпазвала недосегаемо другия му образ. Образа на твореца. Защото колкото и да е приличал на книжовник (и то на историк), в дълбоката си същност е бил абсолютен човек на изкуството и творец.”

В своите „Есета” първият гръцки Нобелов лауреат – поетът Г. Сеферис, казва, че според него „Кавафис изглежда е „най-трудният” поет в съвременната гръцка словесност”². Не е случайно, че около само 154 негови стихотворения растат планини от несекващи студии и критически отзиви. В предговора си към пълното издание на поезията му (Атина, изд. „Наркисос”, 2003) съставителката на тома и задълбочен познавач на творчеството му Соня Илинская оспорва това мнение. Според нея за съвременния читател, който чете Кавафис не като учен граматик, а заради душата на неговата поезия, заради вечните, екзистенциални проблеми на човешкия живот, заради общуването, обогатяващо душевния му мир, Кавафис не е никак труден поет. Поетичното наследство на Кавафис се подразделя на две основни категории: стиховете, публикувани приживе от самия поет, и онези, които са останали в архива му неиздадени със съответните техни вътрешни подкатегории. Публикуваните се състоят от т.нар. „отхвърлени” (1886–1898), излезли в печатни издания от онова време, но неиздържали равносметката, на която зреият Кавафис ги подлага през първото десетилетие на дваисети век, и затова ги премълчава, и от 153-те стихотворения от признатия от него поетичен корпус, допълнен с последното му стихотворение „В околностите на Антиохия”, публикувано след смъртта му. Последните са известни като „Канонът”. Третата част на изданието включва стихотворенията, които Кавафис не е публикувал, а е съхранявал, подредени в папки в архива си. Поместените тук стихове са и от трите вида.

Твърде рано, още в началото на XX век, александрийският поет започва да осъзнава какво би означавал за литературата неговия

---

² **Йоргос Сеферис.** Есета, том първи, „Още няколко думи за Александриец”. Атина: Икарос, 1992.

авангарден принос. Размислите му за съдбата на човека на изкуството, за жертвите, на които се подлага един голям творец свидетелстват колко ярко и горчиво е разбирането му за очакващия и самия него дълъг и трънлив път към признанието и към постигане на индивидуален литературен глас. „Изпълнен с преমেждия” е бил и пътят, изминат от Кавафис, към родната му Александрия, където е роден, преживял целия си живот и умира, докато тя се превърне за него в щастливо творческо откритие, в умален модел на света. Това откритие идва късно, след четирийсетата му година, след дългогодишна и упорита борба със себе си и с този град. Едва след тази възраст поетът открива символичните възможности, които градът му предоставя, и „се помирява” с неговата действителност. Така в „Итака” той ще свърже смисъла на човешкото съществуване с непресъхващата радост от познанието, с предаността към „мисълта висока”, която дава криле на пътуването през живота.

Завръщането на Кавафис в родния му град след две дълги отсъствия – пет години от детството му, прекарани в Англия (1872–1877), където е семейният бизнес на фамилията, и три от юношеството (1882–1885) – в Цариград със семейството на майка му Хариклия, му дават езика, на който са написани първите му стихотворения – английския, както и непосредствено съприкосновение с диахроничната традиция на гръцката култура, въодушевлението от Византия, схващана като междинно стъпало от древния към съвременния гръцки свят.

Приземяването в Александрия го кара да се замисли над връзката метрополия-колония, над конфликтите на съвременната му епоха, като той болезнено изживява този исторически урок. Меланхоличната атмосфера, оцветяваща много от стихотворенията му от деветдесетте години на XIX век, е обусловена от различни фактори: първоначалното му, все още неотмряло увлечение по романтизма, историческите обстоятелства (британската окупация над Египет, рухването на патриархалните традиции в гръцката колония на Александрия), дълбоката неудовлетвореност от самия себе си. Кризата се задълбочава и поради неблагоприятната ситуация в семейството му – след смъртта на по-големия му брат Петрос през 1891 г. поетът е принуден да потърси препитание като чиновник в Службата по напояване на Египет, където ще работи трийсет години на позиция,

неотговаряща на общественото положение на семейството му. Най-дълбоко от всичко го наранява „предателството” към творческото предопределение, на което счита, че е трябвало изцяло да се посвети, независимо от жертвите. Покрусата му от факта, че е трябвало да се отклони от „естественото си предназначение” на творец и че „губи толкова безценни часове”, прониква поезията и личните му записки. Горчивото разочарование от загубата на идеала и усещането за изолираност намират израз в риданията на стихотворения като „Градът”, „Стени”, „Прозорци”.

Към 1910 г., в навечерието на петдесетото десетилетие от живота му, Кавафис открива Александрия като модел на света и в живота му настъпва промяна, както откъм разходи, така и откъм общуване – от космополитност към изолираност и ограничаване. Сеферис отбелязва, че „от един момент нататък – приблизително го поставям към 1910 г. творчеството на Кавафис трябва да се чете и оценява не като поредица от отделни стихотворения, а като едноединствено стихотворение „в развитие” – „working progress”, както би казал Джеймс Джойс – на което слага край смъртта”³.

Фактът, че до 1910 г. поетът черпи сюжетите на стиховете си от различни епохи и разнообразни литературни източници, без да се обръща към миналото на родния си град, също е отбелязан от Сеферис: „Има хора, които мислят, че е твърде естествено Кавафис да говори за Александрия, след като се е родил и прекарал целия си живот там. Може би трябва да се замислим малко повече. През 1909 г. Кавафис е на четирийсет и пет, но не изглежда да забелязва Александрия”, въпреки широко разпространения по това време в европейската литература интерес към елинистична Александрия. Творческото откриване на нейните възможности осенява Кавафис със зрелостта, когато той търси подходящ „древен модел”, върху който да наложи впечатленията и оценките си за съвременния свят в неговите диахронични измерения. Издигайки този град на пиедестала на идеал за живота, той го откроява като символ на любовта, красотата, човечността, толерантността, ерудираността, чувствената изразност, изтънчеността и познанието. Все по-засилващата се преданост на поета към творческата му предопределеност и мисия при-

---

³ Сеферис, Й. „Есета”, първи том, „Кавафис-Елиът: паралели”, с. 328.

добива стоически оттенък и го помирява със задушавашите го някога, тягостни предели на родната Александрия.

В предговора си към изданието Соня Илинская пише, че „паметта като мъчително и същевременно сладко търсене на изгубеното време в поезията на Кавафис е по-широката категория на паметта като онтологична опора на човека и човечеството, схващане проникващо цялото творчество на поета”. Метафоричните огледала на Кавафис отразяват и двете актуални измерения, занимавали литературата на двайсети век: човекът във времето и времето в човека.

Световният отзвук от поезията на Кавафис се потвърждава и от една изследователска програма на Центъра за гръцки език в края на 90-те години на миналия век, целта на която бе да бъде съставена антология на чуждестранни стихотворения, вдъхновени от Кавафис. Проведеното от неоелинисти и литературни специалисти изследване в двайсет и девет страни показва величината на отзвука на Кавафис в тяхната национална поезия и неговите характерни черти.

Изданият том (Център за гръцкия език, Солун, 2000), който може да бъде окачествен като антология, съдържа стихотворения безспорно породени от поезията на Кавафис: такива, които събеседват с поезията му и стихотворения, отнасящи се изключително до живота и творчеството на Александриеця. Томът включва общо 152 стихотворения от 134 поети от 29 страни и от 19 езика. С Кавафис влиза в диалог не само най-младото поколение творци, които все още не са формирали напълно поетичния си глас (например чилийците Алехандро Сабра и Хорхе Матео, най-младите, включени в антологията, родени през 1975), а и по-зрели поети, чиято творческа самоличност вече отдавна е изградена (най-старите в тома – Еудже-нио Монтале и Бертолд Брехт, родени съответно през 1896 и 1898 г.), когато те го прочитат за пръв път. Пъстра е картината и от гледна точка на значимостта на поетите. Монтале, Брехт, Бродски, Холуб, които споменахме, както и У. Х. Одън, Херберт, Екелъв и Лалич са имена от първа величина. Голям е броят на значимите поети като Жак Реда, Алфонсо Гато, Джеймс Мерил, Алан Дуган, Фарук Суса, Д. Дж. Енрайт, Рой Фулър, Иван Гаджански, Хорхе де Сена), други са достойни за отбелязване, интересни или посредствени, но както ни уверяват авторите на въстъпителните бележки за съответната страна, никой от включените в антологията не е незначителен.

Представяйки изводите от изследването, неговият координатор – поетът и университетски преподавател Насос Вагенас, отбелязва във връзка с влиянието, което поетичното слово на Кавафис е оказало върху чуждестранната книжовност със своето универсално и съвременно звучене: „Едва ли има друг поет на двадесети век, чиято поезия да е вдъхновила толкова чуждестранни поети. Подчертавам думата *поезия*, тъй като стихотворенията, написани за Маяковски и Лорка, които може би наред с Кавафис са „най-възпяваните поети”, са стихотворения, написани главно по повод или на тема смъртта им (самоубийството на първия и разстрела на втория). Кавафис вдъхновява поетите не с някое потресаващо събитие от неговия живот, а главно с неговата поезия. Това поетично изобразяване има като първоизточник неговата поезия и се завръща към нея.”⁴

През 1963 г. по повод стогодишнината от рождението на К. Кавафис в поредицата „Световна поезия” от изд. „Народна култура” се появява книжка джобен формат негови стихове с предговор от преводача, която намира силен отзвук сред читателската публика. Приобщаването към творчеството на великия александриец в България е неразривно свързано с името на ерудирания преводач, поет, писател, филолог и критик с енциклопедични знания Стефан Гечев (1911–2000), който за пръв път представя цялостно пред българските читатели съвременната гръцка поезия и респективно Кавафис. Гечев е завладян от творбите, които превежда. Самият той, поет и мислител, заедно с група поети – Г. Мицков, Ат. Далчев, Ал. Муратов, Кр. Станишев – предава оригиналността, националните цветове и дълбоко общочовешкото послание на поезията на Кавафис. Редица негови статии и студии въвеждат българския читател в поетичната вселена и житейската фактология на поета.

Не само за българските поети, а и за цялата българска интелигенция, срещата с поезията на Кавафис представлява разтърсващо изживяване. Както отбелязва писателят Г. Данаилов в предговора към „Антология на съвременната гръцка поезия” на Ст. Гечев, „този поет не е нова галактика, която откриваме със свръхмощен телескоп,

---

⁴ **Насос Вагенас.** Поетичните „събеседвания” на Кавафис, в-к „Вима”, 12 септември 1999.

Кавафис е откритие на цял природен закон.” Благодарение на това първо издание българският духовен живот е оплоден от атмосферата на поезията на Кавафис, от характерния за нея метод на обективизиране на вълнението, от едно ново виждане на нещата, от изчистения, понякога достигащ до лаконизъм стил, при който един привиден вакуум на чувства и емоционални изживявания води до интелектуално вълнение. Саркастичният начин, по който често пъти поетът размишлява над човешките страсти, също предлага нов зрителен ъгъл.

Стихотворението „Един старец” дава повод на поета К. Кадийски за нов прочит и написване на творба в дух, подобен на този в оригинала на Кавафис – песимизмът, който предизвикват мислите за „старостта с нейните мизерии като предверие на неизбежния край” (Ст. Гечев). Доминира античното схващане за неизменната съдба. Стихотворението е пропито от атмосферата на самота, когато човек вече е станал „излишен”, без приятели и опора, когато усеща във врата си ледения дъх на смъртта.

Блага Димитрова в стихотворението „Варвари” и Димитър Василев в стихотворението „Новите варвари” предлагат своя интерпретация на епохата на диадохите, като епоха на упадък посредством паралел със съвременността и анализ на обществото не само като социална тъкан, но и като духовна атмосфера. Кавафис е поет на спомена. Неговата поезия обаче е не само връщане към миналото. Образите на историческите му герои са живи, със съвременна злободневност. Миналото се припокрива с настоящето. Далновидността, тази характерна за поезията на Кавафис черта, се потвърждава от актуалния коментар на двамата поети. Техните стихове звучат като съвременна сатира. Има сходство и по отношение на епиграматичните, подобни на сентенции стихове, на незабележимата ирония.

Като философска поезия творчеството на Кавафис представлява неразделна сплав от чувство, интелект и мисъл. Кавафис мисли като грък, той е „патриот на едно духовно отечество, в което царува най-тънката култура”, както отбелязва Ст. Гечев. Българските поети, които влизат в диалог с поезията на Кавафис, се намират под нейното въздействие или я коментират, са повлияни най-вече от философско-историческите му стихотворения. (Поради отсъствието на женски образи в творчеството на александриецата, еротичната му поезия пред-

ставява в по-малка степен източник на вдъхновение за тях.) В творчеството си съвременните български поети най-често се позовават на стихотворенията на Кавафис „В очакване на варварите” и „Итака”. Следват стихотворенията „Стени”, „Градът”, „Пиончето”, „Първото стъпало”, „Един старец”, „Термопили”. Някои от българските творби са посветени на великия александриец, а стихотворението „Поезията на Кавафис” от Кр. Станишев – на Ст. Гечев.

Тръгвайки от символизма на Кавафис, в стихотворенията си „Последният от Термопилите” и „Шахмат” Иван Бориславов предлага своя интерпретация на човешкото величие и доблест. Те се проявяват в смиреността, в смисъла на саможертвата „с разкъсана гръд”, когато онези, които са се вrekli да бранят Термопили, вече знаят, че „персите накрая ще преминат”.

Родното място на Кавафис – Александрия – единствено се споменава в едноименното стихотворение на Ив. Теофилов. То ни кара да сведем глава пред чудото на творчеството, което е фермент на привидната рутина, на тихия и незабележим за външния свят живот на един държавен чиновник.

В творбата на Л. Левчев „Звездопът” Итака е отъждествена с един идеологически идеал. А в стихотворението „Гърците, които си отиват” поетът противопоставя идването на варварите на репатрирането на гръцките политемигранти от България, видяно като прощаване с един оплождащ дух.

Стихотворението на П. Парушев „Одисей” представлява една от многото вариации на темата за завръщането на античния герой, а и на всеки човек след един изпълнен с познание и перипетии път. То е оценяване на обикновените житейски вълнения, когато накрая пътникът стигне до своето предназначение.

Мотивът за ледените стени, които неусетно разделят човека от света и от него самия, от истинската му същност, се среща в стихотворението на Бл. Димитрова „Сама издигам стени”. То звучи като предупреждение, че най-опасните стени са невидимите, скритите вътре в нас. В това стихотворение Бл. Димитрова съчетава формата на едно стихотворение на американския поет Стивън Уолас („Thirteen Ways of Looking at a Blackbird”) с темата за кавафианските стени.

Самооценката на Кавафис, че е „поет свръхмодерен, поет на бъдните поколения”, се потвърждава и от интереса към творчеството

му в България 80 години след неговата смърт. Мотиви от творчеството на гръцкия поет присъстват трайно в нашата национална култура, а сред почитателите на неговата поезия е цялото ни духовно общество.

През последните няколко години незаглъхващият отзвук от поезията на световноизвестния грък от диаспората – александриец К. Кавафис върху световната литература и неспадания градус на нейната действеност са неизменно включени в програмата на авторитетни гръцки културни институции, сред тях голямата концертна зала и комплекс за културни прояви в Атина-Мегафо Мусикис, „Страхата на словесността и изкуствата” на Фондация „Онасис” и др. След рецитала на актрисата Шарлот Рамплинг през 2010 г. по стихове на Кавафис продължават проявите, правещи достъпни творчеството му за широката публика. Със свободен вход в градините на Мегафо Мусикис през 2011 г. се състоя рецитал по стихове от Антологията „Събеседвайки с Кавафис”, обединяваща творби написани под негово влияние, тематизирани личността му, посветени на поета или влизащи в диалог с неговия стил. След церемония по връчването на награди на авторитетното литературно списание „Диавазо” във всички жанрове, с която започна събитието, поетите Янис Далас, Кики Димула, Титос Патрикиос, Киракос Хараламбидис и Димитрис Маронитис прочетоха в превод на гръцки стихове-образци на поетичното слово плод на „кавафогенезата”. Наред с поетични гласове от Европа, САЩ, Канада, Латинска Америка, Израел, Египет, Нова Зеландия и др., на творци като Бертолд Брехт, нобелиста Еудженио Монтале, У. Х. Оудън, Йоахим Сарториус, Йосиф Бродски, Йован Христич, Мирослав Холуб, Збигнев Херберт, Мелих Джевдет Андай, Иван Лалич, прозвучаха стихотворенията „Сама издигам стени” на Блага Димитрова и „Новите варвари” на Димитър Василев.

Думите на поета Титос Патрикиос „В навечерието на нови избори политиката разединява, а поезията обединява” отключиха спонтанните аплодисменти на публиката. А модераторът Насос Вагенас постави финалната поанта с думите: „Ако чужденците все още ни уважават заради нещо, това е поезията ни”...